

Надія Зайченко,

завсектором реферування наукової літератури
НБУВ

Марина Сорока,

н. с. сектора реферування наукової літератури
НБУВ

УКРАЇНСЬКИЙ РЕФЕРАТИВНИЙ ЖУРНАЛ

(методологічні та практичні засади розробки і створення)

У світовому потоці інформаційних видань значне місце належить реферативним журналам (РЖ), які відіграють важливу роль в організації творчої роботи вченого, орієнтуючи його в безмежжі інформації. Цей вид джерел має давню історію, але останні досягнення науки, комп'ютеризація відкрили нову перспективу для РЖ. Сучасні реферативні служби (РС) розширили пошукові можливості цих видань.

Чимало інформаційних інститутів та служб видають РЖ. Деякі з них користуються галузевим принципом відбору та реферування літератури, тобто у виданні збирається інформація з конкретної галузі знання, як, приміром, у журналах «Physics Abstracts», «Computer and Control Abstracts», «Chemical Abstracts», «Biological Abstracts» та багатьох інших, що випускаються реферативними службами INSPEC, BIOSIS, CAS.

Крім того, існує велика кількість багатогалузевих видань. Понад 40 років у Росії виходить РЖ ВІНІТІ, який реферує інформацію з найактуальніших проблем науки і техніки, відбиваючи світовий потік наукової літератури, досягнення вітчизняних вчених та деякі праці науковців з СНД.

Багато реферативних видань зарубіжних країн, зокрема Росії, надходить в Україну, знайомлячи наших учених з новими напрямками світової науки й створюючи систему інформаційного забезпечення наукових досліджень. На жаль, у ній відсутній потік вітчизняної наукової літератури. І тому в українській бібліотечній пресі вже кілька років порушується питання про необхідність видання українського реферативного журналу (УРЖ), що сприяло б включенню наукової інформації, нагромадженої в Україні, до світового документального потоку.

Уже є окремі спроби випуску реферативних видань, створених за галузевим принципом. Український центр наукової медичної інформації та патентно-ліцензійної роботи з 1993 р. видає «Медичний реферативний журнал». Черкаський НДІ техніко-

економічної інформації в хімічній промисловості випускає з 1994 р. науково-технічний реферативний збірник «Химическая промышленность». Проте обсяг реферованих у них документів дуже обмежений, переважає спрямованість на зарубіжні публікації.

З 1997 р. Книжкова палата України заснувала і видає щомісячний РЖ «Політика. Політичні науки». Його структура охоплює майже всі напрями розділу «Політика». Бібліографічні записи супроводжуються змістовними рефератами. Довідково-пошуковий апарат складається з покажчиків авторів, алфавітно-предметного, використаних періодичних і продовжуваних видань. Основний недолік - невелика кількість реферованих видань. Хоча автори намірялися реферувати щомісяця близько 200 статей загальним обсягом 1000 стор. (Кочубей Л. До проблеми створення реферативного журналу України «Політика» // Вісник Кн. палати України, 1997, №7, с. 20-23), проте в 1998 р. жоден номер журналу не містив більше 60 рефератів. Навряд чи в такому разі можна говорити про вичерпне реферування публікацій даної тематики, не кажучи вже про те, що деякі важливі підрозділи («Політичні партії», «Громадсько-політичні об'єднання») взагалі не відображені.

Відсутність в Україні загальнодержавного РЖ, можливість тільки частково бути представленими в російських інформаційних виданнях, а також необхідність своєчасного інформування вчених про результати досліджень, що містяться в неопублікованих працях, викликали появу в травні 1997 р. РЖ «Депоновані наукові роботи» (Державна науково-технічна бібліотека України (ДНТБ) Міністерства України у справах науки і технологій). Систематич-

не розміщення матеріалу, достатньо великий обсяг реферованих документів (не тільки окремих робіт, а й збірників наукових праць, матеріалів з'їздів, нарад, конференцій і симпозіумів) свідчать про високий рівень підготовки та друку даного видання.

Ще однією спробою створення реферативного видання в Україні стало започаткування в 1996 р. Інститутом проблем реєстрації інформації УРЖ «Джерело». Проте не можна не погодитися з цілком слушними щодо нього критичними зауваженнями Р. Карташова (*Карташов Р.* Про створення реферативних журналів України // Вісн. Кн. палати України, 1996, №21/2, с.27-30). Адже аналітичний розпис тільки 70-80 періодичних видань із декількох сотень, що виходять в Україні, не задовольняє дослідників. Бібліографічний опис, зроблений не за державним стандартом, утруднює пошук першоджерел, дезорієнтує вчених при складанні бібліографічних списків до власних праць. А головне - немає системи в розміщенні матеріалів, що не дозволяє кумулювати інформацію про розсіяні в різних періодичних виданнях документи вузькоспеціальної тематики.

І хоча в інформаційно-бібліотечному середовищі здійснюються енергійні спроби, спрямовані на розробку УРЖ, ми перебуваємо на самому початку шляху. Названі п'ять українських видань відображають дуже незначний обсяг друкованої у нас наукової літератури. Не реферуються українські наукові книги, брошури, автореферати дисертацій, видання, що продовжуються.

Якщо уявити обсяг інформації, котрий необхідно розмістити на сторінках УРЖ, то отримуємо таку картину. Згідно зі статистичними даними Міністерства статистики України, протягом останніх трьох років в Україні друкується понад шість тис. видань щорічно (1995 р. - 6109, 1996 - 6084, 1997 р. - 6308 (Статистичний щорічник України за 1996 рік.-К.: Укр. енциклопедія, 1997). За даними Книжкової палати України, приблизно половина цих видань наукові. Ще більший обсяг інформації має надати постатейний розпис періодичних видань наукового спрямування, яких видається в Україні понад 200 назв. Досвід ІПРІ дає змогу припустити, що це може бути близько 20 тис. публікацій щорічно. Розпис продовжуваних видань також є пріоритетним для РС, маючи на увазі переважно їх політематичний зміст.

Обсяг роботи величезний. Сьогодні жодна інформаційно-бібліотечна установа самотужки не зможе виконати це завдання. Тому виник проект на базі двох великих інформаційних інститутів - НБУВ та ІПРІ - створити оновлений варіант УРЖ «Джерело». Вирішено використати досвід ІПРІ з реферування основного ядра наукових періодичних видань і,

позбавивши це видання згадуваних недоліків (щодо БО, класифікації матеріалів), наповнити його новим змістом.

З липня 1998 р. розпочалася реалізація цього проекту. Було розроблено структуру нового видання, яке охоплює більшість галузей знання і виходить у трьох серіях:

I серія - Природничі науки. Медицина. У серію входять: математика, фізика, хімія, геологія, біологія, медицина;

II серія - Техніка. Промисловість. Сільське господарство. У серію входять: енергетика, машинобудування, електротехніка, електроніка, радіотехніка, автоматика, обчислювальна техніка, гірнича справа, металургія, приладобудування, легка, харчова, лісова промисловість, будівництво, сільське, рибне та водне господарства, транспорт;

III серія - Соціальні та гуманітарні науки. Мистецтво. У серію входять: філософія, історія, релігія, соціологія, економіка, політика, держава та право, юридичні науки, інформатика, освіта, бібліотеко-, мово- та літературознавство, мистецтво.

УРЖ включає такі види первинних документів: серіальні (періодичні та видання, що продовжуються), праці наукових конференцій, збірники наукових праць, наукові монографії, довідники й словники, офіційні та відомчі видання, матеріали державних і громадських організацій, посібники для вузів. Із неопублікованих документів реферуються автореферати дисертацій та препринти.

Базою для створення УРЖ є електронний каталог НБУВ, зокрема каталог нових надходжень, дані з якого беруться щотижня. Записи редагуються згідно з нормами та правилами, загальноприйнятими в інформаційних виданнях. У зв'язку з цим було проведено велику роботу з коригування програмних засобів (CDS ISIS) у відповідності до структури бібліографічного опису документа. Зокрема, був відпрацьований формат для аналітичного опису статей із серіальних видань. Адаптація і розвиток програмного забезпечення триватиме й надалі.

Відібрані для включення в УРЖ електронні записи доповнюються рефератами або анотаціями (замість них може використовуватися авторське резюме) українською чи російською мовами. Пріоритет надається українській (за наявності анотації чи реферату, поданих двома мовами).

УРЖ - це інформаційне видання, що готується за єдиною методикою з використанням Рубрикатора НБУВ. Інші рубрикатори й класифікації (наприклад, УДК) застосовуються як допоміжні.

Крім видання у традиційній друкованій формі (УРЖ «Джерело»), читачі мають змогу працювати в мережі Internet з електронною базою даних «Рефе-

рати наукових видань України» (Web-сервер Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського, <http://www.nbuv.gov.ua/>).

На перших порах частина наукових видань не потрапить на сторінки УРЖ. Це зумовлено економічним та фінансовим станом - комплектування значно погіршилось, і далеко не всі видання надходять до НБУВ. Немає й достатніх ресурсів для аналітичного розпису всіх видань, що продовжуються, тому тільки частина з них розкриє свій зміст для читачів журналу. Розписом періодичних видань поки що займається ІПРІ, котрий має досвід роботи в цьому питанні, але кількість журналів, статті з яких реферуються, становить приблизно третину від загального числа українських журналів, які можна віднести до категорії наукових.

Отже, виникає потреба в залученні провідних

галузевих бібліотек України (Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки Української академії аграрних наук, Державної наукової медичної, Державної історичної, Національної парламентської та інших) до видання УРЖ. Бібліографічні служби вищеназваних бібліотек могли б реферувати відповідні галузеві серіальні видання. Методичним центром у цій роботі має виступати НБУВ. Вона може надати програмне забезпечення (CDS ISIS) усім зацікавленим у співпраці, а також здійснювати методичну допомогу (консультації, навчання співробітників) та координувати й узгоджувати тематику реферованих видань, їх обсяг, інші питання.

Магістральне завдання УРЖ - стовідсоткове відстеження та відображення потоку наукової інформації в Україні.